

stični življenjski nazor, kakor se nam navadno zdi in da so bili naši realistični Slovenci večinoma samo na zunaj celi, v notranjosti pa razboleli in razdrti in so bolj želeli praktične filozofske utehe, kakor pa so je dejansko mogli najti. »Mrtva srca« sicer niso našla sodobnega priznanja, vendar so v mnogem oziru, predvsem radi svoje tendenčne dokazivnosti, dokument generacije in da nimajo bolelih romantičnosti, bi bilo to delo lahko naš prvi družabni roman. Je tedaj kulturno zgodovinsko in posebej še literarno vprašanje o Tavčarjevem romantičnem pesimizmu. Kakor Stritarjeva bolečina ni zgolj estetično in filozofsko šolska zadeva, ampak koncev koncev vendarle njegova izpoved, tako je osnova »Mrtvih src« poleg bolečine naroda, ki visi med tujim plemiškim gospodstvom in šele poraja svoje meščanstvo, tudi bolečina dušne stiske, negotovosti in zapuščenosti. Urednik spisov dr. Prijatelj nam je v uvodu že sam nakazal razrešitev »Mrtvih src«, češ, da nosi glavni junak več pisateljevih lastnih potez in da je tam romanu izražen prehod iz pisateljeve romantike v realizem, a to dejstvo globoko posega v razvoj Tavčarjeve človečnosti.

Kot donesek k podrobnejši oblikovni analizi Tavčarjeve umetnosti bi poudarili predvsem analitično kompozicijo vseh večjih del v tem znesku, bodisi da je podana in okvirju neposrednega pripovedovanja, bodisi da se zgodba razpleta sama iz sebe (Mrtva srca). Tavčarjev pripovedni izraz je patetičen, bodisi kadar zgodbo nastavlja, bodisi kadar jo izdeluje v podrobnostih. Ta patos je še dokaj nesvoboden, pretežno scenično koncentriran. To odrsko pozorišče rado fantastično prikazuje prepade, izbrane kraje v gozdu, ob vodi i. t. d. Njegove osebe se tedaj kretajo bolj na pozorišču kakor v svetu in so večkrat kakor majestetične alegorije na odru in se vedejo kakor igralci z močnimi afekti. Taki so glavni prizori v Gospodu Cirilu, polno jih je v »Mrtvih srcih« — vse osebe se gibljejo teatralično, opazujejo v pozah — se naslanjajo ali ob hišne portale ali ob drevesa, sedajo na posekana debla i. t. d. To so še liki z literaturo prepojene domišljije in šolsko začetniške studije. Kadar te osebe govorijo, so njihovi razgovori retorične debate, ki se prav tako teatralično uprizorjajo in večkrat nimajo z dejanjem nujne organske zveze, predvsem pa so nesorazmerne. Tak je tudi govor Filipa Tekstorja, schillerskega Markija Poze. Ko že govorimo o literaturi, omenimo še tolikokrat skoraj nedoživeto uporabo Shakespearea, večkrat zgolj šolsko pritegnjeno v pripovedovanje. Še druga stran Tavčarjeve pisateljske mladosti je naivno predelana uporaba neposrednega življenja, ki se takoj spreobrne v poredno grotesko.

Uvod dr. Prijatelja v glavnih in značilnih potezih tolmači še vsak spis posebej in je v opombah, ki se tičejo Tavčarjevega domačijskega obeležja, skoraj intimno izčrpan, dočim bi si želeli za »Mrtva srca« sorazmerno več komentarja. Kar se tiče moje pripombe glede uvrstitve »Mrtvih src« (MS 1929, str. 124, ima dr. Prijatelj prav, ko se je oprl na Levčovo letnico 1880, ker je ta letnica potemtakem tudi avtentično Tavčarjeva, kar sem jaz prezrl. Toda skoraj neverjetno je, da bi pisatelj ne bil dela po treh letih več ali manj popravil, česar tudi dr. Prijatelj ne izključuje. To vprašanje bi bila zanimiva formalna studija.

F. K.

Maks Šnuderl: **Človek iz samote**. Zbirka novel. Založila Mariborska založba, 1929. Str. 176. Literarno delo Maksa Šnuderla ne razodeva sicer novih vidikov in individualnih razgledov in ne vsebuje prodornih kali. Toda ljubezen in prizadevanje, s katerim podpira oblikovanje prirojenega talenta, nam ga dela prikupnega in simpatičnega. V zadnjem času smo videli v gledališču njegovo »Pravljico o rajski ptici«. Pred njo pa se je predstavil slovenski javnosti v zbirki novel z naslovom »Človek iz samote«. Njegovo ustvarjanje predvsem ne poteka iz močnega elementarnega doživetja in pomanjkanje neposrednosti in emocionalnosti je glavno, kar brani njegovim spisom, da bi ugledi popolnoma. Skoraj sleherni njegov literarni koncept ima svoj izvor ne toliko v intuitivni pesniški viziji življenja in sveta, kolikor v ideoloških predpostavkah. Iz njih je prav za prav razumljivo tudi vsebinsko ogrodje in zlasti način prikazovanja, ki sloni v pretežni meri na simbolizmu. Zato ima pisateljevo oblikovanje, dasi je vsepovsod skrbno, na sebi nekaj abstraktno mrzlega in predvsem pogreša dramatične razgibanosti, napetosti in neposrednosti. A tudi sicer prevladuje lirizem nad epičnostjo, kar je razumljivo, ker pisatelj gradi na podlagi miselnih shem, potemtakem osebnih predpostavk. Zato tudi konkretnost rad žrtvuje simboličnim podobam, kar je v zvezi z dejstvom, da avtor umetniško gradi iz psihologije. Toda zdi se, da prisluškovanje in reševanje globljih življenjskih ugank ne odgovarja njegovi skromni umetniški naravi. Pri njem je mnogo vidnejši reflektirajoči razum kot neposredno pesniško občutje. Zato pri njem vedno zmaga idealistični princip nad dinamičnim. Ne zagovarjam sicer nasproti njegovemu idealizmu naturalizma. Te pojme rabim izključno v estetičnem zmislu. Življenje tudi, če ni deterministično, mora, če je doživetje in ne zgolj logična zahteva, najti vedno tudi dinamično obliko. Toda Šnuderl le prerad z intelektom posega v proces literarnega ustvarjanja in neredko nam postane zgodba umljiva prav za prav šele iz stiliziranih aforizmov, ki jih pisatelj na gosto siplje med tekst, tako da ni nobenega dvoma, da nam je v njih iskati vsebinski in idejni poudarek, dočim fabula služi le svrhi nazornejše interpretacije. Značilno je zanj tudi, da ljubi vse nenavadno, individualno, močno, tu pa tam se celo zdi, da bi rad ugledal skrivnosti dno, a za to je vendarle prešibak; nedostaja mu ne samo elementarnosti, ampak tudi oblikovne sile in izraza. Sicer pa je njegovo oblikovanje skrbno, celo nekoliko preveč izglajeno, tako da neredko vpliva nekoliko preveč literarno-stilizirano, estetizirajoče in formalistično. Včasih kar čutiš, kako se avtor opaja v slogu, ki postaja radi prenatrpanosti v resnici razredčen in ohlapen. Toda vmes naletiš na skrbno izbrušena mesta zlasti v jezikovno-metaforičnem pogledu. Kar se tiče načina gradnje, ljubi avtor nastavke, nedognanosti in kratke, odsekane poteze, kar je v skladu z našo ugotovitvijo, da je Šnuderl bolj lirik nego epik. Vsebinsko pa so njegove podobe odsevi človečnosti, podobe ljudi, ki stremijo v individualno veličino in moč, a prav tako tudi k dobri, plemeniti in svetli človečnosti. Prav tako je življenje osebnosti zvezano s problemom socialne krivice. Tako pisatelj ne samo v vsebinskem, ampak tudi v oblikovnem in stilističnem pogledu preveč razločno razodeva vpliv Ivana Cankarja.

Francè Vodnik.